

УВОД

През 1970 г., когато светът е стигнал върховия етап в развитието на втората индустриална революция, предстои разпадът на следвоенната Бретънуудска система на международна икономика и започват технологични промени, които по-късно са наречени трета индустриална революция, американският футуролог Алвин Тофлър издава своята знаменита книга "Шокът от бъдещето". В нея той говори как всичко се променя толкова бързо, че неговото поколение изпитва своеобразен шок от шеметната скорост на нахлуването на бъдещето в настоящето. В серия от книги след това Тофлър, Даниел Бел, Питър Дракър, Джеръми Рифкин и редица други автори се опитват да анализират промените, резултат от технологичните нововъведения, които Тофлър нарича "трета вълна", а Даниел Бел – "постиндустриално общество" и "трета индустриална революция". През 2005 г. у нас проф. Светла Тошкова прави опит да обобщи тези изследвания в своята книга "Теории за глобалното бъдеще. Икономически и социални проекции". В нея тя анализира подробно процесите на информационна революция, разгръщането на глобалните комуникации, авангардната роля на знанието, тенденциите на демасовизация на производството и обществото, новите форми на интеграция, насоката за преход към полицентричен модел на международните отношения.¹

Проф. Тошкова пише и за растящия хаос и неопределеност в глобалната икономика. И това не е случайно. Десетилетие по-късно този хаос и неопределеност са станали още по-големи в резултат от безпрецедентната скорост на извършваните промени. А след форума в Давос през 2016 г. начинът, по който започват да се осмислят технологичните, а с това и социално-икономическите посоки на тези промени, става идея за четвърта индустриална революция. Тя издига на качествено нов етап всички онези процеси, за които говорят Тофлър, Бел, Дракър и множество други автори при опита да обяснят протичането на третата индустриална революция.

Преди двадесет и пет века античният философ Хераклит произнася знаменитата фраза "Всичко тече, всичко се променя", като сравнява темповете на промяна с движението на една река. Ако сравним скоростта на измененията с това, което става през 1970 г., когато Алвин Тофлър смята, че хората са изправени пред "шок от бъдещето", бихме могли да кажем, че през 1970 г. – в началото на третата индустриална революция – светът се движи вече не със скоростта на река, а със скоростта на съвременен автомобил. Половин век след началото на

---

¹ **Тошкова, Светла.** Теории за глобалното бъдеще. Икономически и социални проекции. С., УИ "Стопанство", 2005.

"шока от бъдещето" скоростта на движение вече е на свръхзвуков самолет. В началото сме на четвъртата индустриална революция и темповете на промени са в пъти по-големи, отколкото във времето на Тофлър. Можем да говорим не просто за "шок от бъдещето", а за разпадни процеси на настоящето в резултат от скоростта на тези промени. Ако ползвам неговата метафора, бих казал, че ако третата индустриална революция е довела до "шок от бъдещето", четвъртата ускорено "разрушава настоящето" и все повече хора остават затрупани под него или търсят спасение в миналото, не успявайки да разберат ставащото.

Непрекъснато се разпадат институции, представи, социални формирания, изглеждали като че ли самоочевидни преди. Основна причина за тези промени са характеристиките на съвременните икономики и свързаните с тях т.нар. "подривни технологии" на четвъртата индустриална революция. Те разрушават формираната глобална политикономическа система, характерна за третата индустриална революция, когато голяма част от икономиката е станала глобална и относително независима от държавата. Поради това се правят опити тя да бъде регулирана с наднационални институции от рода на Световна банка, Международен валутен фонд, Световна търговска организация, Базелски споразумения, Европейски съюз. Тя става все по-неравновесна, което води до кризи и разпадни процеси. В криза са досегашните идеологии, които обосновават и оправдават определени отношения между държава и пазар. В криза е и бързо се променя досегашният неокласически икономикс и се възраждат нови версии на политическата икономия. И в това няма нищо странно – с развитието на капитализма икономиката и политиката постепенно се обособяват като относително самостоятелни системи, но в същото време развитието на всяка от тях е зависимо от другата. Те образуват своеобразна политикономическа система, от оптималността на която зависи успешното развитие на една страна. Всяка технологична революция променя не само икономиката, но и държавата, променя отношенията между икономика и политика, създава нови баланси помежду им и нови политикономически системи.

Новата дигитална икономика на четвъртата индустриална революция изисква нова политикономическа система, нови форми на регулация, които да доведат до нови баланси в търсенето и предлагането, в разпределението на благата, в създаването на сигурност, в отношенията между труда и капитала, в преодоляването на разпадните процеси. Променя се всеки елемент от цикъла на производство, разпределение, размяна, потребление.

В тази книга ще се опитам да размишлявам именно върху тези процеси. В една среда на кризисност, дисбаланси, противоречия и несигурност какво носи със себе си дигиталната икономика? Какви модели на общество се предлагат от различни автори и политически сили за решаване на нейните противоречия и в какви тенденции се вълпяват тези модели? Какви са възможните посоки от тук нататък на нейното развитие?

Исходната ми теза е, че както при предишните индустриални революции, така и при последната в различните региони са възможни различни версии на политикономически системи за разрешаване на съществуващите противоречия. Няма една универсално валидна ефективна политикономическа система и свързани с нея икономически теории, въпреки че някои от тях може да бъде доминираща. През втората индустриална революция това са кейнсианската политикономическа система на социалната държава в развитите капиталистически страни и държавният социализъм в СССР и други страни, които изостават в своето икономическо развитие. При третата индустриална революция това е американският Вашингтонски консенсус на либерална демокрация и неолиберален пазар, налаган от САЩ на голяма част от света. Същевременно обаче е налице и китайският еднопартиен модел на развитие с т.нар. "социализъм с китайски черти", възприет и от други страни като Виетнам. Съществува и сингапурският модел и изобщо моделът на азиатско развитие. Това са различни типове политикономически системи с различна степен на успех, обусловени от определени национални специфики.

Сега, в началото на четвъртата индустриална революция, когато стои отново въпросът за промяна на политикономическите системи, също са възможни различни модели. Целта, която си поставям в това изследване, е да анализирам какви са възможните модели като идеални типове, които можем да очакваме през следващите години в резултат от развитието на един съвсем нов тип икономика, характеризирана като дигитална, тъй като в максимална степен се опира на дигиталните технологии, доминиращи при четвъртата индустриална революция.